

Idegenség vagy otthonosság?

Az *Optimisták* személyiségfeltáró nézőpontjai

Sinkó Ervin és Szenteleky Kornél opusát gyakran emlegette olyan összefüggésben az irodalomtörténet, amelyben elsősorban egymás kultuszát erősítették: a kritika előszeretettel említi, hogy Sinkó Ervin „a jugoszláviai magyar irodalomnak Szenteleky Kornél mellett legnagyobb egyénisége”.¹ Mindkettejüket a kezdet, a teremtő atya kultikus aurája vonja be, Szenteleky neve a jugoszláviai magyar irodalom kezdeteit jelzi, míg Sinkó neve a Magyar Tanszék alapításához kötődik régióinkban.

Születésének 110. évfordulóján mindenképpen érdemes újfent foglalkozni Sinkó Ervin munkásságával, nemcsak a jubileum okán, hanem azért is, mert mára lehetséges olyan olvasat, amely nélkülözi a személyes aura vonzását. Ám még inkább szükséges ez, mert immár egy olyan nemzedék is felnövekvőben van, amelynek sem semmiféle tapasztalata, sem semmiféle tudása nincs az olyan típusú diktatórikus rendszerek működéséről, amelyek meghatározták Sinkó Ervin életének és munkásságának alakulását, enélkül azonban az egész huszadik századi irodalom története nem érthető meg, de általában a huszadik század mint történeti és empirikus képződmény sem.

Az *Optimistákat* az életműben betöltött szerepe miatt túlnyomórészt az eszmék regényeként olvasták, és többnyire önéletrajzi vonatkozásait állították előtérbe, közvetlen referenciális megfeleléseket társítottak a szöveghez. Bori Imre többek között elmondja, hogy „a Magyar Tanácsköztársaság regényé”-ben „hőseinek legtöbbször élő alakokról mintázta az író: Kun Béla, Lengyel József, Lukács György, Révai József, Komját

¹ Bori Imre: *A jugoszláviai magyar irodalom története. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva*–Forum Könyvkiadó, Beograd–Novi Sad, 1998. 186. l.

Aladár alakjával találkozunk, de beleírta magát és feleségét is a műbe”.² Később viszont egyenesen azt állítja, hogy életrajzról van szó, amely a naplólehetőség nyomvonalán halad.³ Sőt azt állapítja meg, hogy Sinkó két helyen önkorrekciót végez a saját életrajzában, s ennek hátterében nem művészi, hanem eszmei okokat feltételez. Az egyik epizód a hírhedt kecskeméti városparancsnokság ténye, amikor is a Sinkó alteregójának tekinthető Báti helyett Blaha elvtárs kezdeményezi a lázadó parasztok átnevelését, a másik epizód értékelő jellegű, a regény végén ugyanis saját politikai szereplését Báti inkonzekvensnek nevezi. „Amikor ugyanis kiragadja Báti Józsefet Kecskemétről, és Pestre utaztatja Blaha elvtársra bízva, hogy szorgalmazza a szentkirályi ellenforradalmi összeesküvésben résztvevők felmentését, akkor főhősét nemcsak az önmagával folytatott vitája közben állítja az olvasó elé a diktatúra vagy a krisztusi kegyelem dilemmája feloldhatatlan ellentéteit érzékeltetve, hanem korrigálja is a valóságot. [...] A Tanácsköztársaság taktikájának a bírálata az író epikus jellegű önbírálatával egészül ki.”⁴ Gondolatmenete szerint tehát nem az esetleges ismétlés miatt tette ezt – hiszen majd a regényben egy másik átnevelésről, a ludovikásokéról is szó lesz –, nem az mozgatta, hogy az élet alkotta sztereotípiákat az irodalmi megformálás kiiktassa, hanem ideológiai megfontolások vezették.

Az *Egy regény regényéből* is tudhatjuk, ki mindenki olvasta az *Optimistákat*, s természetesen mindenki igazságtartalmát ellenőrizte, egy olyan korban, amelyben az igazság képlékeny fogalom volt, és napról napra változott a tartalma. Ehhez nyújt újabb adalékot egy könyv, amely a Rowohlt kiadónál 1991-ben jelent meg, amelyet szerzőként többek között Georg Lukács, Johannes R. Becher és Friedrich Wolf jegyez, a címe *Die Säuberung*⁵ – amely azoknak a gyorsírással lejegyzett titkos pártértekezleteknek a teljes anyagát tartalmazza, amelyet a szovjet írószövetség német szakosztálya tartott több alkalommal közvetlenül az első moszkvai kirakatper után, 1936 szeptemberében. Az *Optimistákban* egészen mellékesen említődik, hogy a Tanácsköztársaságot meglátogató angol politikusnak el kell olvasnia Zinovjev egyik cikkét, s ennek alapján Zinovjev propagálójának kiáltották ki, erről a tényről maga Sinkó is tudott, az *Egy regény regényében* egész fejezetet szentel a kérdésnek. Arról azonban, hogy mint

---

² Uo. 188. l.

³ Bori Imre: *Sinkó Ervin*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. 118. l.

⁴ Uo. 119. l.

⁵ Georg Lukács / Johannes R. Becher / Friedrich Wolf u. a.: *Die Säuberung*. Moskau 1936: Stenogramm einer geschlossenen Parteiversammlung. Herausgegeben von Reinhard Müller. Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1991

jó elvtársat és kiváló íróat Alfred Kurella ezekre az inkább inkvizícióra, mint értekezletre hasonlító összejövetelekre meg akarta hívni, már nem tudhatott. Sőt arról sem, hogy milyen rossz véleménnyel voltak a német pártalapszervezet írói munkásságáról és annak ideológiai vonatkozásairól, amely miatt végül Kurellának kellett mentegetnie Sinkót, mondván, hogy ő valójában igazi elvtárs. Aki elbizonytalanítja és állandóan negatív hatást gyakorol rá, az nem más, mint a felesége. De válaszolnia kellett arra a kérdésre is, vajon látta-e az *Optimisták* eredeti kéziratát, és tudja-e, hogy mit tartalmaz. Kurella végül elmagyarázza, hogy Sinkó 1919-ről írt, de még regényének megírása idején, 1931-ben sem tudhatta, milyen „expónált helyzetbe” kerül Zinovjev, de nem hat túl meggyőzőnek, ezért magát mentegetve elmondja, hogy ő – mihelyt a kezébe került a szóban forgó szöveg – azonnal átadta felülvizsgálatra Kun Bélának – aki akkoriban a moszkvai magyar párt szekció titkára volt. Kun Béla pedig minden moszkvai emigráns magyar párttaggal elolvastatta, és az ő véleményüket is figyelembe véve írta meg róla pozitív véleményét. A regény igazságtartalmát és referenciális vonatkozásait tehát még annál is aggályosabb alaposággal ellenőrizték, mint amit Sinkó Ervin sejtethetett. Egy-egy újabb adat felmerülése ma már ritkaságnak számít, az olvasatnak ez az iránya azonban egyre inkább befelé vezet bennünket egy áthatolhatatlan labirintusba.

Egyvalamire azonban Alfred Kurella is rávilágít, ami szempontunkból fontos: az elbeszélő jelen idejű, korlátozott tudásról tanúskodó narrációjáról. Az *Optimisták*nak nincs emlékezés jellege, nem nosztalgikus, nem reflektál önmagára és az elmúlt időre. Nézőpontja is külső, de mindenekelőtt nem egyöntetű, és néha nem könnyű eldönteni, kinek a szempontja érvényesül a történet menetében. Éppen ezért nem tekinthető kizárólagos érvényűnek önéletrajzi olvasata. Ahhoz ugyanis az kell, hogy az elbeszélő szüntelenül önmagára reflektáljon, sőt hogy ezeket a reflexiókat időről időre felülbírálja, felülírja.⁶ Feltétlenül szükséges hozzá az önértelmezés gesztusa, attitűdje. Az *Optimisták* narrátorának külső nézőpontja ugyanakkor személyiségfeltáró, és nem vitatható, hogy kibontakozik belőle egyfajta önarckép, amelynek viszont csak egyik vonatkozása a referencialitás, éppoly fontos fikcionalitása is.

Az ilyen jellegű olvasatok eltávolítanak a szöveg működésének megismerésétől. De vajon lehetséges-e ezt az opust megfosztani ideologikus olvasatától, és milyen eredményre juthatunk? Az alábbiakban az *Optimistákat* újraolvasva erre teszünk kísérletet.

---

⁶ Lásd még: Dobos István: *Az én színrevitele*. Önéletrajz a XX. századi magyar irodalomban. Balassi Kiadó, Budapest, 2005

Sinkó Ervin *Optimisták* című regénye sokszereplős, emberábrázolása alapos és sokfelé ágazó. Ennek megfelelően központi helyre kerül benne a hősök egymáshoz való közeledése és távolodása, amit ebben az esetben nemcsak lélektani értelemben kell felfogni. Központi szervező elve a mozgás, az úton lét, a hősök állandó helyváltoztatása. A mobilitás és a migráció. A szereplők az egymás közti interaktív hálóban örökösen mennek, sietnek vagy sétálnak, de mindenképpen helyet változtatnak. Jellemző helyzete a regénynek, hogy séta közben tárgyalják meg a hősök életük legfontosabb kérdéseit, az ideológiaiaktól a magánjellegűekig. Vértés például Bátiba karol bele, és fölkiáltja magát a Várba a ködös hajnali Budapesten, miközben arról beszél, hogy elengedhetetlen a messianisztikus méltóság jelenléte ezekben az időkben. Lénártnak szinte rögeszméje, hogy bolyong a város utcáin, és hol ezzel, hol azzal elegyedik eszmei vitába. De még Grét és Eisinger is séta közben beszélnek meg elképzeléseiket a jövőről és a házasságról.

Az emberek közeledésének igénye nemcsak a másikhoz való viszonyulásban valósul meg, hanem a csoporthoz való csatlakozás igényével párosul. Nem a kaland keresése és kalandos akadályok legyőzése ez, hanem az emberek egymás közti kapcsolatainak megerősítése, a közösség keresése, amelyben otthonra lelhetnek. Törekvéseik az idegenség felszámolására irányulnak. Georg Simmel szerint „az idegen a maga szerves kapcsolódásával mégiscsak a csoport szerves része, melynek egységes élete magában foglalja ezen elem sajátos feltételeességét; csak hogy ennek a helyzetnek a sajátos egységét nem tudjuk másként jelölni, mint olyasvalamit, ami bizonyos mértékű közelségből és bizonyos mértékű távolságból tevődik össze, és amelyben ez a – valamiképpen minden viszonyra jellemző – közelség és távolság, sajátos arányokban és kölcsönös feszültségben határozza meg az »idegenhez« fűződő, specifikus és formális viszonyt”.⁷ A közösségben az önidentitás kialakításának lehetősége képződik meg.

Ezt a feltevést igazolják a regény első mondatai is, miszerint a történet Szabadkán kezdődik, „s a kezdet kezdete, a kezdetet közvetlenül kiobbantó esemény pedig az volt, hogy Seiden Móric hazaérkezett az apai házba, haza”. Egy hazaérkező történetével indul tehát a regény. A kisváros világát mindannyian az otthonosság helyének gondoljuk, ahol az emberek ismerik egymást, és az ismerőség biztonságot nyújt. De vajon mi az otthon? „Annak a koordináta-rendszernek a nullpontja, amelyet a világra alkalmazunk, hogy megtaláljuk benne a helyünket. [...] ahonnan jöttem,

⁷ Georg Simmel: Exkurzus az idegenről. = *Az Idegen*. Variációk Simmeltől Derridáig. Biczó Gábor szerk. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004. 60. l.

és ahová szeretnék visszatérni, az az »otthonom«. Az otthon ugyanakkor nem pusztán az otthoni teret jelenti, a házamat, a szobámat, a kertemet vagy a városomat, hanem mindent, amit helyettesít.⁸ Hogy hol van az otthonunk, azt állandóan tudjuk. „Nem esik ki a tudatából az otthona annak, akinek otthona van.”⁹ Az otthon fogalmának szimbolikus jellege túlmutat térbeliségén, másodlagos, mindenki számára egyéni jelentést hordozó fogalom, amelyet érzelmek telítenek.

Seiden Móric tüdőbeteg, Svájcból, a davosi szanatóriumból érkezik haza. Ennek a mozzanatnak van intertextuális vonatkozása is, hiszen a regény alapvetően a fizikai mozgás élményével párhuzamos folyamatos párbeszédre épül, a feszült tudatfolyam leképzésére. S talán nem véletlen, hogy Thomas Mann *Varázshegye* is a davosi szanatóriumban játszódik, amelyben a republikánus és humanista Lodovico Settembrini véget nem érő, elkeseredett szócátákat folytat a jezsuita és kommunista Leo Naphtával, akiről az irodalomtörténet azt állapította meg, hogy nem más szolgált modelljéül, mint Lukács György, aki az *Optimisták*ban Vértes alakjának feleltethető meg.

A hazatérő elvileg nem számít idegennek, hiszen ismerni véli a körülményeket, a helyzetet, amelyet egykor elhagyott, Seiden Móric mégis idegenként viselkedik a Városi kávéházban, csupán a fejével biccent a távolból apja asztaltársaságának. Nem tud sem úgy élni, ahogyan Davosban megszokta, sem visszailleszkedni egykor elhagyott környezetébe, amely ellenszenvvel viseltetik iránta, de ő maga sem képes elfogadni megváltozott körülményeit. Seiden Móric, „kit a davosi szanatóriumban tanítottak higiénára, itt ül egész éjjel a vastag füstben, és kényszeríti magába az erős borokat”. Miután még meg is alázzák, természetes következménye lesz az események menetének, hogy öngyilkosságot követ el.

A Városi kávéház asztaltársaságának látogatója, Török Géza, időszakos hazalátogató, aki „állandóan Pesten élt, de mert a birtoka odahaza volt, minden évben néhány hetet otthon töltött”¹⁰, és valójában unalmában keresi a közösségi életet. Ő az, aki problémamentesen illeszkedik mindenfajta társaságba, művelt ember, aki ökonomikus életet él. Habár kevés időt tölt vidéken, mégis otthon érzi magát, látogatásai önként vállaltak, ezért nem is traumatikusak, számára átjárható a két kultúra, nincs lényegesebb különbség otthoni és idegen között.

---

⁸ Alfred Schütz: A hazatérő. = *Az Idegen*. Variációk Simmeltől Derridáig. Biczó Gábor szerk. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004. 81. l.

⁹ Sinkó Ervin: *Optimisták*. Magvető Kiadó, Budapest, 1965. 626. l.

¹⁰ Uo. 12. l.

A hazatérő tipikusabb figurája Sásdi Bandi, aki „hadnagyi uniformisban nemrég tért haza az olasz harctérről”.¹¹ Távollétében ő maga nem sokat változott, csak talán többet iszik a kelleténél, viszont „Az »igaziak« közül senkit sem talál már meg az asztaltársaságból”. Számára ez a konfliktus forrása. Ő az, aki azt várja el a környezetétől, hogy ugyanolyan maradjon, mint amilyen a távozása előtt volt, függetlenül attól, hogy a múlt már csak emlékeiben, módosult formában él tovább, s hogy mind a környezet, mind önmaga változott az eltelt idő alatt.

A hazatérők közül kétségtelenül a legmarkánsabb figura Kozma György, aki kétszer is megsebesül az első világháborúban, mire leszerelik. A tüdejében levő golyóval azonban nem megy vissza a falujába, hanem Budapesten marad, oda költözik fel a családja is, egy grófi kastély pinclakásába. Hosszú ideig depressziósan az ágyat nyomja, majd egy agitáló levél hatására megjön az életkedve, és kislánya kíséretében rendszeresen eljár gyűlésekre, tüntetésekre. „Semmi se volt úgy, mint azelőtt. Kozma György se ült már a kis faszámolyon, hanem járt-kelt türelmetlenül, mint aki valakire vagy valamire nagyon vár. Nem volt sehol maradása, se otthon, se az utcán.”¹² Ő az, aki valódi közösségre talál az utcán és a fölvonulások közben, aki úgy érzi, az ő életének jobbra fordulása a tét. Rokkant apját hatalmasnak és védelmezőnek érzi a tizenkét éves Rózsi, aki „tudta: az apjának is olyan jó volt, mint neki, ennyi hang, láb, test meleg fészkeben lélegezni”.¹³ „Amerre mentek, végig az utcán ragyogó kirakatok, tömérdek gazdag népek, és ők, mintha senkitől a világon nem kellene már félniök, énekeltek. Rózsi emlékezett rá, hogy hányszor ment a háború alatt szívdobogva a sarki szatócshoz, akiknek tartoztak, hányszor húzódott az iskolában a sarokba... S most, a sok hatalmas ház, a sok sétáló gazdag embertől szegélyezett utcán nem a fal mellé húzódva, nem is, mint még a gyűlésen is, elbújva, hanem az utca közepén, autókat, villamosokat, az egész esti város sűrű lármáját túlkiáltva dagadt az ő hangja, az apja hangja.”¹⁴ A kislány rátalál az eszményképként követhető apára, Kozma György pedig elégtételként éli meg, hogy részt vehet egy közösség mindennapjaiban, s élete utolsó napjaiban fel mer költözni a kastélyba. Valójában meghalni, de a gróf ágyában halni meg. A hazatérők között ők azok, akik sok viszontagság után képesek beilleszkedni az új közösségbe, akik az otthonosság elérését mondhatják magukénak, még ha ez az otthonosság felemásnak bizonyul is.

---

¹¹ Uo. 7. l.

¹² Uo. 482. l.

¹³ Uo. 490. l.

¹⁴ Uo. 491. l.

Ellentétes irányú mobilitást testesít meg Eisinger Dénes figurája. Az apatini pincér Budapestre költözik, s ezzel az elvándorló jellegzetességeit ölti magára. Ő az, aki alapjában véve nem szereti a nagyvárost, mert túl sok benne az esemény, a mozgás, nehezen talál magára. Átmeneti állomásnak gondolja Budapestet, mivel az az álma, hogy kivándoroljon Amerikába, és ott meggazdagodjon, majd vagyonával hazatérve, biztonságos körülmények között családot alapítson. Aldozathozatalnak gondolja ideiglenes életét. Báti nyitja fel a szemét, mondván: „Egyedül nem lehet kiszabadulni ebből a börtönből, amit mai világnak neveznek. [...] Vagy minden rab kiszabadul, vagy egy se. Maga, Dénes úr, világosan látja... Tudja, miért érzi maga rosszul magát? Azért, mert végre látja, hogy itt nincs kibúvó, nincs Amerika meg Brazília, itt harcolni kell.”¹⁵ Az utazás gondolata kisebb-nagyobb intenzitással állandóan foglalkoztatja, s ha már nem mehet Amerikába, legalább azt szeretné, ha az orvos tanácsára a tengerre utazhatna el. Ő az, aki – lélekben legalábbis – állandóan úton van, az utazás gondolata nem hagyja nyugodni. A személyiségétől kezdetben teljesen távol álló mozgalmi munkában nem vesz részt, de belép a szakszervezetbe, házbizalmi feladatot vállal, és nem tagadja meg régi barátait. A rendkívül összetett lélektani ábrázolás során megismert, nagyfokú átalakuláson átesett, de alapvetően naiv és becsületes Eisinger tragédiájának ez lesz okozója – a Tanácsköztársaság bukásakor egyszerűen agyonverik.

A kivándorló tipikus figurája Eisinger lakásadóinak rokona, Róbert nagybácsi, aki nem jelenik meg a regényben, csupán fényképével van jelen több alkalommal is. A Brazíliába kivándorolt kávéültetvényes nagybácsihoz a gazdagság, a siker attribútumait társítják otthon maradott családtagjai, s abban a reményben ringatják magukat, hogy egyszer nekik is hasonló jóban lesz részük, nagy vagyont örökölnek, vagy legalább gazdagon megajándékozza őket. Amikor viszont kiderül, hogy hosszú idő után írott levelében Róbert bácsi kölcsönért folyamodik az otthon maradottakhoz, átkozzák az eltávozottat, mert minden reményük szertefoszlott.

Fluck, a vidéki zenetanár az otthonteremtő magatartását ölti fel, amikor Pestre költözik. Megszökteti egy vidéki földbirtokos nála jóval fiatalabb leányát, Gortvay Anna Máriát, és „rendes”, polgári családi életet él, nála bujkál Báti a Tanácsköztársaság leverését követően. Nyugtalan természete miatt viszont nem tudja elviselni a hirtelen rászakadt idillt, állandóan az jár a fejében, megérdemelte-e a boldogságot. A csapot-papot, felelősséget és nyugodt életet ott hagyni gondolata még a regény utolsó lapjain is mint végső menedék jelenik meg az életében.

---

¹⁵ Uo. 461. l.

A regény legkomplexebb otthon- és identitáskeresője Báti József. Ha a regény kezdetén Seiden Móric hazatérése áll, Báti önkeresésének kezdetét Seiden Móric öngyilkossága jelenti. Ekkor határozza el ugyanis, hogy Pestre megy, a vidéki környezet légkörét maga mögött hagyva. Programja: „ki, ki a magányosságból, bármi áron, de emberek közt, emberarcú lények közt, emberekkel közösségben”.¹⁶ Tudatosan figyeli az utcán a járókelőket: „Emberek, kik magányosnak érzik magukat, vagy sokat vannak egyedül, igyekeznek kárpótolni magukat azért, hogy valamiképp mindig háttal ül hozzájuk mindenki. Meglesik, figyelik, vizsgálgatják az idegenek járását, taglejtéseit, fejtartását, mint csinál a karja, ha járt, hogy teszi le a kezét, ha ül... Kint csípős hideg szél, a kirakatokban már kigyulladtak a lámpák, és az utcák már megelevenedtek. A sok-sok ember, az életeknek a tarka, hangos kavardásában járni és senkihez sem tartozni, otthonról nézve még ez is valami izgatónak, kalandos állapotnak ígérkezett... Nézte az arcokat.”¹⁷ Vágyát, hogy egy közösséghez tartozhasson, már megérkezésének első napjaiban kifejti, rátalál az asztaltársaságra, amelynek tagjai között személyiségfejlődése végbemegy, és amelyet kezdetben csak távolról szemlél: „Van abban valami leverő, ha az ember egyedül van és vele szemben egy társaság – s néha az ember annyira nyomasztónak érzi egyedülletét, hogy bármilyen társaság is az, mely vele szemben ül, pusztán azért, hogy többen vannak együtt, a kitaszítottság érzését kelti, s egyben vonzóknak hat az egyedül ülőre.”¹⁸

Lelki beilleszkedése azonban nem problémamentes. Kezdetben a kiszolgáltatottságot és a szándékos elszigetelést is át kell élnie. Társas kapcsolatainak kialakítása során megtapasztalja azt a csendet, amely mások „együgyűen komoly, fényes szeméből nézett rá”¹⁹, maga pedig megtanul másként is nézni, mint kíváncsian és fürkészően, „meredt tekintettel”, amely „nem a látó, hanem a nyitva felejtett szem”²⁰ tekintete.

A regényhős „a megfigyelendő környezetet nem statikájában, hanem dinamikájában gondolja el”²¹, s a narrátor is ilyenként szemléli. A nagyváros mint téma kap így egészen egyedülállóan nagy teret. A város mint mozgáskomplexum jelenik meg, amelyet hangulata, zsisibongása, sebessége jellemez: „Körülötte fényreflektoraikkal autók rohantak a ködben, és egy-

¹⁶ Uo. 267. l.

¹⁷ Uo. 76–77. l.

¹⁸ Uo. 76. l.

¹⁹ Uo. 285. l.

²⁰ Uo. 205. l.

²¹ Fried István: A halál automobilon. = *Szerep és közeg*. Medialitás a magyar kultúratudományok 20. századi történetében. Oláh Szabolcs, Simon Attila, Szirák Péter szerk. Ráció Kiadó, Budapest, 2006. 344. l.

szerre mintha valami egész észvesztő vad lármában, zavarban tántorgott volna benne és körülötte minden.”²²

A regény metaforái is összecsengenek a mozgás és mobilitás már vázolt jelenségeivel: „Senkit se volt könnyű megtalálni, mert mindenkinek száz dolga volt, s az ember mégse úgy élt, mint az *expresszvonatok utasa*, hanem inkább, mint a *gyalogjáró vándor*, akinek számára a közbeeső állomások nem pusztán a távolság csökkenését jelző mérföldkövek.”²³ A mozgás embereket feltételez, akikkel kapcsolatot lehet felvenni, még akkor is, ha a városi élet jellegzetessége a rohanás: „Báti nem is volt tudatában annak, mennyire siet. Sarkadi gúnyolódva mondta, hogy úgy látszik, a szovjet-funkcionáriusok összebeszéltek, arról fogják megismeri őket, hogy aki véletlenül nem jár autón, az rohanni fog az utcán. Mind rohannak.”²⁴

A tüntetés és a forradalmi hangulat expresszív jelenetekben valósul meg: „Egyszerre, egyszerre, azok is, akik semmit se értettek még, mindenki megindult, a némaságba dermedt, riadt utcán ezer és ezer láb, mind szinte egyszerre, mind egy irányba... S most mintha az aszfalt kövén kopogó lábuk diadalmasan élvezné az új, a belülről jött kommandót, két kezüket ökölben a mellükre szorítva, előírással futólépésben, csak éppen bomlottan kavargó sorokban zúdultak előre.”²⁵

Másrésztől az én és a másik viszonylatrendszerében a főhős a kíváncsi fürkészéstől eljut önmaga teljes átadásáig, miközben folytonos határsértésre kerül sor, az én vagy a másik integritásának megsértésére, a köztük lévő határ áthágására. Majd eljut addig, hogy a másik jelenléte teljességgel elviselhetetlen lesz a számára, menekül az egyedüllétbe. „Egyszerre elhatalmasodott rajta az az érzés, hogy sietnie kellene, s egyedül, egész egyedül akart maradni, s komolyan számot akart vetni magával.”²⁶

Az egyedüllétben a hanghatások hiánya érvényesül: „Mikor Báti egyedül maradt, egy pillanatra megállt. Akkora volt körös-körül a csend, hogy ijedten eszmélt egy szál eleven magára a közömbös végtelen ködben s a házak ormóttan kőrakásai közepette.”²⁷ Míg a közösségi élet zajlásának tetőfokán erős hang- és fényjelenségek érvényesülnek, akár egy impresszionista festményen: „Ki-kisütött a nap, s oly vakítón, hogy az ember önkéntelenül felnézett a hirtelen támadt fényzön forrására – de a következő utcasarkon újra színt váltottak a házak, a fák fiatal zöldje s az elhaladó

²² Sinkó Ervin i. m. 235. l.

²³ Uo. 428. l.

²⁴ Uo. 680. l.

²⁵ Uo. 241. l.

²⁶ Uo. 644. l.

²⁷ Uo. 172. l.

emberek, s fent a szél elől futva, minden kékséget elnyelve megint nehéz, feketésszürke felhők torlódtak egymásra.

Báti a belső feszültségnek azon a fokán volt, melyen az ember már nem érzi az izgalmat, hanem majdnem tompa, bódulatszerű állapotban jár-ke. Mintha semmi más se foglalkoztatta volna, mint az el-elboruló és fel-felragyogó színek – mint játék a gyereket, lekötötte a figyelmét az ötpercenként változó áprilisi világ.”²⁸

Az állandó helykeresés eszköze a vonatnak mint a helyváltoztatás eszközének a megjelenése, amely egyúttal strukturálja is a szöveget. A regényen belül is fontos metszéspontokon jelenik meg: amikor városról városra utazik fiatal társával együtt, agitálni, hogy minél többen lépjenek be a Vörös Hadseregbe. Az utazások során meghasonlik önmagával, ráébred, hogy valójában hazudnak az embereknek, s titokban a Bibliához menekül. A másik fontos mozzanat, amikor Cinner Erzsit kíséri ki a vonathoz, aki Rosa Luxemburg temetésén képviseli a magyar küldöttséget Berlinben, mert ekkor derül ki, mégiscsak kölcsönös a vonzalmuk. A vonat egyúttal keretes történetté teszi a regényt, a motívumok szintjén is összekötve az elejét a végével. „... itt egy év előtt egészen egyedül ültem, s azt hittem, sohase leszek, nem lehet még inkább egyedül lenni – mondja Flucknak, majd hozzát teszi: – Nem mindegy, hogy hogyan van egyedül az ember.”²⁹ A közösségkeresés kudarcában magának a keresésnek az értelme nyeri el értékét.

A mozgás időben és térben létrejövő cselekvés, ezért hatással van a regényidő alakulására is. A regényben az elbeszélés ideje mindössze egy évet tesz ki. Az elbeszélő idő azonban ennél több. A narrátor egyenes vonalúan halad előre az időben, majd a történet megszakad, visszalép a múltba, s onnan indul előrefelé, míg csak össze nem futnak a történet szálai a jelenben. Mindannyiszor ez az eljárása, amikor a történet fővonalába mellékszereplőket von be.

Az időkezelés másik aspektusa éppen a gyorsulással–lassulással van összefüggésben. A nagyváros „pörgését” ellensúlyozza a narrátor és a szereplők szubjektív időérzékelése, amely kihat a történet menetére: „ha az ember vár, akkor arra az időre fel van függesztve az élete”³⁰, „néha van az ember életében egy hét vagy éjszaka, ami óperenciás távolságokat szakít a tegnapi és a mai nap közé... s olyankor szinte furcsa, hogy a külső életben a mai nap csak a tegnapiak a folytatása”³¹ – olvasható a regényben. A

---

²⁸ Uo. 680. l.

²⁹ Uo. 831. l.

³⁰ Uo. 272. l.

³¹ Uo. 338. l.

regény két nagyepizódja döntő módon befolyásolja a hős személyiségének alakulását: az egyik a Cinner Erzsi és Báti közt lejátszódó szerelmi jelenet, a másik pedig a Tanácsköztársaság bukása utáni bujkálás hónapjairól szól, amelyet úgyszintén egyetlen véget nem érő napként érzékel a hős, s nevezi több alkalommal mindkettőt hosszú napnak.

Megállapítása a hősök mobilitásának és migrációjának vizsgálata során sem veszíti érvényét. Viszont nem csupán arról van szó, hogy a hősök nem azonos intenzitással keresik identitásukat, hanem arról is, hogy a mozgás gyorsaságának változása meghatározza a regény szerkezetét: a mozgás felgyorsulása a narráció gyorsulásának érzetét eredményezi, megnyitja a regény tereit, míg lassulása jelentősen lassítja a narrációt, és zárja a tereket. A közösséghez a gyorsaság, lelki vívódáshoz a lassúság; a külső nézőponthoz a gyorsaság, a gondolatfolyamhoz a lassúság attribútumai társíthatók.

Közösség és egyén, az én és a másik viszonyának problematikusságára világít rá, ami egy pluralista világkép irányában nyitja meg a regény jelentésmezéjét. A felfokozott életritmus ábrázolása az avantgárd költészet, elsősorban az expresszionizmus és a futurizmus sajátossága lesz. A regényt ilyen irányból is olvasni lehet, amit Sinkó Ervin költészetének avantgárd jellege is megtámogat. Központi gondolatát egy oximoron fejezi ki, amely Báti attitűdjét jellemzi: „És akkor majdnem fáj neki, hogy neki nem fáj a szíve egy valahol létező otthon után.”³² Az állandóan közösségre és közelségre vágyó főhős végül is a közösségtől távolító mozgásirányban haladva, az egyedülletben találja meg otthonosságát.

Irodalom

Bori Imre

1998 *A jugoszláviai magyar irodalom története. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva*–Forum Könyvkiadó, Beograd–Novi Sad

Bori Imre

1981 *Sinkó Ervin*. Forum Könyvkiadó, Újvidék

Faragó Kornélia

2001 *A radikális térteremtés poétikája. = Térirányok, távolságok*. Forum Könyvkiadó, Újvidék

Fried István

2006 *A halál automobilon. = Szerep és közeg*. Medialitás a magyar kultúratudományok 20. századi történetében. Oláh Szabolcs, Simon Attila, Szirák Péter szerk. Ráció Kiadó, Budapest

---

³² Sinkó Ervin: *Optimisták*. 81. l.

Dobos István

2005 *Az én színrevitele. Önéletírás a XX. századi magyar irodalomban.*
Balassi Kiadó, Budapest

Lukács, Georg, Becher, Johannes R., Wolf, Friedrich u. a.

1991 *Die Säuberung.* Moskau 1936: Stenogramm einer geschlossenen
Parteiversammlung. Herausgegeben von Reinhard Müller.
Rowohlt, Reinbek bei Hamburg

Schütz, Alfred

2004 *A hazatérő = Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Biczó
Gábor szerk. Csokonai Kiadó, Debrecen

Simmel, Georg

2004 *Exkürzus az idegenről. = Az Idegen. Variációk Simmeltől*
Derridáig. Biczó Gábor szerk. Csokonai Kiadó, Debrecen

Elhangzott Szivácon augusztus 20-án, a Szenteleky Napokon